

DÜNYA TİCARET ÖRGÜTÜ BALI BAKANLAR TOPLANTISINA İLİŞKİN BEKLENTİLER VE TÜRKİYE

Bali’de 3-6 Aralık tarihlerinde yapılacak Dünya Ticaret Örgütü 9’uncu Bakanlar Konferansına ilişkin beklentilerin artık iyice şekillendiği bir aşamaya gelinmiştir. Bali Bakanlar Konferansının, küresel ticaret kurallarının geliştirilmesine ve iyileştirilmesine dönük cesaret verici adımların atılamayacağı ve Konferansın beklentilerin gerisinde kalacağı bir “formalite toplantısına” dönüşeceği savları genel kabul görmektedir.

DTÖ’ nün iki yılda bir toplanan bu **en üst düzey karar organının beklentileri karşılamaması** 2008 ekonomik krizinin tam olarak aşamadığı bu dönemde hayal kırıklığı yaratmaktadır. Cenevre’de yapılan 8’inci Bakanlar Konferansında da önemli bir gelişme sağlanamamıştı. Bununla beraber Rusya Federasyonunun DTÖ üyeliği 8’inci Bakanlar Konferansına sınırlı da olsa bir hareket getirebilmişti.

Bu defa **Bali Bakanlar Konferansı**’ndan beklentiler **asgari düzeydedir**. 2001 yılında başlamış olan Doha Kalkınma Turu’nun tamamlanamayacağı açık bir şekilde anlaşılmaktadır. Bu da, 1994’de tamamlanan Uruguay Turundan bu yana 19 yıldır, çok taraflı ticarete küresel anlamda bir iyileştirme yapılamadığını ve ticaret sisteminin çağın gereklerine yanıt verebilecek yönde geliştirilemediğini göstermektedir. DTÖ sisteminin küresel ticarete düzen sağlamakta yetersiz kaldığı savları daha sıklıkla ifade edilmeye başlamıştır. Ayrıca DTÖ sisteminin yanıtlayamadığı günün gereksinimlerini, bölgesel nitelikte bazı anlaşmalarla karşılamayı amaçlayan arayışların da ivme kazandığı görülmektedir.

Kapsamlı bir paketin onaylanmayacağı ortaya çıktığında önemli paydaşlar, bu defa birkaç konu etrafında mutabakat sağlayarak DTÖ’ nün işlevini tamamen yitirmediğini kanıtlamaya çalışmışlardır.

¹ <http://www.tepav.org.tr/tr/ekibimiz/s/1257/Bozkurt+Aran>

Bali Bakanlar Konferansı'nın sadece bir formalite olmaktan çıkarılması amacıyla belirli bir olgunluğa ulaşmış kısıtlı bazı hususların “**erken hasat**” şeklinde sunulması öngörülmüştü. “Doha Kalkınma Gündemi” (DKG) kalkınma boyutunu da dikkate almaya çalışmaktadır. Ayrıca gayretler Doha Turu paketinin bir parçası olan **Ticaretin Kolaylaştırılması** alanı etrafında yoğunlaşmıştır.

Bali Konferansı'nın Doha Turu müzakerelerinden istenilen başarının sağlanamaması karşısında, “erken hasat” DTÖ' nün işlevinin devam ettiğini kanıtlamak bakımından yeterli olacak mıdır? Doha Turu'nun kapsamlı gündeminin yakın gelecekte gerçekleştirilemeyeceği ortaya çıkmıştır. Mütevazı ve sınırlı şekilde Gelişme Yolundaki Ülkelerin (GYÜ) bazı ihtiyaçlarına odaklanmaya çalışan “erken hasat” arayışı DTÖ sisteminin etkinliğini koruyabilecek midir? Bu soruların sıklıkla sorulduğu devrede, görevi yeni üstlenen DTÖ Genel Direktörü Azevedo'nun 12 Kasım tarihinde Ticaret Müzakereleri Komitesi toplantısında belirttiği üzere “başarısızlık riski halen mevcuttur” ifadesi anlamlıdır.

İhracata dayalı bir kalkınma modeli benimseyen **Türkiye bakımından**, küresel ticarete meydana gelen değişikliklerin nasıl şekilleneceğinin değerlendirilmesinin yaşamsal önemde olduğu düşünülmektedir. Türkiye, doğal olarak DTÖ' de yapılan görüşmeleri ve küresel planda ortaya çıkan eğilimleri yakından izlemektedir. Türkiye'nin AB ile tesis ettiği Gümrük Birliği' nden kaynaklanan yükümlülükleri de bu konulara ayrıca önem vermesini gerekli kılmaktadır.

Türkiye'nin DTÖ' de müzakerelere genel yaklaşımı “sui generis” konumu ile doğrudan bağlantılıdır. Pazara giriş konusu ile ilgili özet olarak ifade etmek gerekirse Türkiye;

- AB üyeliği dolayısıyla **sanayi mallarında** gümrük tarife oranlarının indirilmesini;
- **Tarımdan** hayatiyetlerini sağlayan nüfusun çokluğu (%24) nedeniyle tarım gümrük tarife oranlarının belirli esneklikler sağlanarak düşürülmesini,
- **Hizmetlerde** ise fiili olarak çok açık bir uygulama yapmakla birlikte “iç mevzuatı” tamamlayamamış olması dolayısıyla bu alanda da iyileşme yapılmasını “ilkesel olarak” desteklemektedir.

BALI BAKANLAR KONFERANSI'NDAN BEKLENTİLER

Bali Bakanlar toplantısı esasen küresel ticaret ilişkilerinde DTÖ' nün etkinliğinin sorgulandığı bir dönemde yapılmaktadır. 2001 yılında ilan edilen Doha Kalkınma Gündemi müzakerelerinin henüz olumlu bir şekilde sonuçlandırılmamış olması DTÖ' nün etkinliğine gölge düşüren bir unsur olarak öne çıkmaktadır.

Başka bir ifade ile DTÖ' nün kurulmasından bu yana küresel planda yeni bir serbestleşmenin gerçekleştirilememiş olması, sisteme ilişkin duraksamaları da beraberinde getirmektedir. Buna ilişkin bazı nedenler ileri sürülmektedir.

DTÖ' nün kurumsal özelliğinden kaynaklanan nedenlerin, iyileştirme çabalarını frenlediği ileri sürülmektedir. DTÖ' ye üye ülkelerin sayısının 159'a ulaşması “**konsensüs**” (*consensus*) ile karar verilmesini zorlaştırmıştır. Ayrıca kabul edilen “**tek taahhüt**” (single undertaking) ilkesi de tüm konularda mutabakat sağlanmadan herhangi bir konuda mutabakat sağlanamayacağı yaklaşımı, karar alınmasını zorlaştıran bir husus olarak görülmektedir.

Küresel ekonomi ve ticarete **gelişme yolundaki ülkelerin ve yükselen ekonomilerin ağırlıklarının** artması kalkınma konularının öne çıkması, uzlaşma sağlamada ilave bir güçlük olarak ortaya çıkmaktadır.

2008 finans krizinin doğurduğu küresel ekonomi krizinden henüz çıkmamış olması da ülkelerin ticarete ilave serbestleşme beklentilerini törpüleyen bir husustur.

Ayrıca ABD'nin gerek **Atlantik**'te (TTIP) gerek **Pasifik**'te (TPP) başlattığı bölgesel ticaret **ortaklık arayışları** da ticaretin çok taraflı sistem üzerinden serbestleşmesi konusundaki beklentileri azaltmıştır.

1994 yılı Uruguay Turu'na kadar küresel planda serbestleşme gümrük tarifelerinin indirilmesine yoğunlaşmış iken bu defa Doha Kalkınma Gündemi'nde "**Yeni Kuralların**" oluşturulması ön plana çıkmıştır. Böylece kural koymanın karmaşıklığı da ilave bir zorluk olarak ortaya çıkmaktadır.

BALI BAKANLAR KONFERANSI'NDA ELE ALINACAK KONULAR VE TÜRKİYE

Bugüne kadar 12 yıldır aralıksız yürütülen müzakerelerin, DKG' de yer alan konularda kapsamlı bir şekilde uzlaşa sağlanamayacağı anlaşınca, daha kısıtlı bir gündemin ele alınarak sınırlı bir ilerleme ile yetinilmesi öngörülmüştü. Böylece çok taraflı ticaret sisteminin ve DTÖ' nün etkinliğinin daha fazla yara almasının önlenilebileceği düşünölmüştü. Ancak, bu amaçla sürdürölen müzakerelerin de istenilen ölçüde tamamlanamayacağı 26 Kasım tarihinde yapılan Genel Konsey' de ortaya çıkmıştır. Bali Bakanlar konferansında ele alınması olası konuların aşağıda özetlenenlerle sınırlı olduğu anlaşılmaktadır.

- I. Ticaretin kolaylaştırılması,
- II. Tarım konularında iyileştirmeler,
 - a. Gıda güvenliği önerisi,
 - b. Dış satım destekleri,
 - c. Tarife kota yönetimi,
 - d. Pamuk önerisi,
- III. En Az Gelişmiş Ülkelere uygulanan özel ve lehte muamele,
- IV. Yemen'in DTÖ üyeliği

Bu konularda yapılan müzakerelerde önemli tıkanmalar olduğu ve DTÖ' nün küresel ticarete yön verme yeteneğinin devam ettiğini gösterecek "erken hasat" şeklinde arayışın dahi zorluklar yarattığı görölmektedir. Geline aşama ümit verici değildir.

Esasen sınırlı olan müzakere alanında dahi teknik seviyede yapılan görüşmelerin sonuçlandırılmaması Bali'deki toplantılarda siyasi iradeyi temsil edecek Bakanlara önemli bir sorumluluk yükleyecektir.

Geline aşamada Bali Bakanlar toplantısının küresel ticaretin serbestleşmesi yolunda ileri bir adım olmaktan çok, Bakanların bu konuda yapılan çalışmaları takdir ettikleri ve ileriye ilişkin iyi niyetleri ifade ettikleri bir toplantı olarak sonuçlanması büyük olasılıktır.

I. TİCARETİN KOLAYLAŞTIRILMASI:

Ticaretin kolaylaştırılması kısaca, üretimin başlangıcından nihai kullanıcıya ulaştırılana kadar tabi olduğu tüm işlem ve idari sürecin basitleştirilmesi, ahenkleştirilmesi ve dolayısıyla formalitelerin en aza indirilmesi olarak tanımlanmaktadır. Aynı şekilde gümrük işlemlerinin basitleştirilmesi ve bu işlemlerde bilgi teknolojileri ve otomasyon uygulanması ayrıca lojistik altyapısının güçlendirilmesi amaçlanmaktadır. Tabiatıyla ticaretin kolaylaştırılması kavramının uygulamalarından beklenen yararı en fazla sağlayacak alan gümrük uygulamalarında ortaya çıkacaktır.

Gerçekten de Dünya Bankası ekonomistlerinin yapmış olduğu araştırma, küresel uygulamaların, genel anlamda ortalamaya yaklaşmaları durumunda uluslararası ticarete 377 milyar dolar bir artış öngörmektedir. Aynı şekilde OECD, ticaretin kolaylaştırılması uygulamalarında sağlanacak "makul" ilerlemenin OECD ülkeleri için ticaret işlem maliyetlerinde %10'luk bir düşüş oluşturacağını ileri sürmektedir.

Gelişmiş ülkeler bu konudaki taahhütlerin **geniş ve bağlayıcı** olmasını istemektedirler. **En az Gelişmiş Ülkeler** de ilerlemeyi kabul etmekle birlikte kendileri için “**özel ve lehte muamele**” hükümlerinin güçlü olmasını istemektedirler. Hindistan ve Brezilya gibi ülkelerde bu uygulamaların vergi kaybına neden olmaması için gümrük idareleri arasında bilgi ve belge paylaşımını amaçlamaktadır.

Türkiye’nin, uyguladığı dış satıma dayalı büyüme modeli çerçevesinde, 2023 yılı için belirlenen hedeflere ulaşabilmek için “ticaretin kolaylaştırılması” alanında iyileştirilmeler yapılmasını ilkesel olarak desteklemesi uygun olacaktır.

Türkiye Avrupa Birliği ile **Gümrük Birliği** tesis etmiş olması dolayısıyla küresel uygulamalardaki ortalamanın üzerinde bir konumda bulunmaktadır. Bu bakımdan da müzakerelerde konunun iyileştirilmesine yönelik yapıcı bir pozisyon belirlemelidir.

Esasen Türkiye, mevzuat yükümlülüğünün geliştirilmesi ve internet ortamında yayınlanması, buna ilişkin bildirim noktaları kurulması, ön karar mekanizmasının bağlayıcı olması ve Transit Serbestisinin geliştirilmesi konularında hazırladığı metinler ile taslak anlaşmaya somut bir katkıda bulunmuştur.

Türkiye önemseydiği ve konuya ilişkin yazım önerisi de yaptığı “**Transit Serbestisi**” konusunda ciddi bir **direnç** ile karşılaşmıştır. Nakliyecilerimizin özellikle AB pazarları başta kota olmak üzere, hizmet ile orantılı olmayan ücretler gibi çeşitli kısıtlayıcı ve ayrımcı uygulamalara maruz bırakılmaları sorununa çok taraflı sistem çerçevesinde yanıt bulunmaya gayret edilmiştir.

Bu konunun iyileştirilmesi amacı ile yapılan önerimiz **sınırlı bir destek** bulmuştur. Buna karşılık, Avrupa’ya geçiş ülkeleri olan Bulgaristan, Macaristan, Avusturya ve İtalya gibi ülkelerin baskılarıyla AB Komisyonu’nun büyük bir reaksiyonuyla karşılaşmıştır. **Komisyon ve Türkiye** arasında yapılan zorlu **müzakerelerde uzlaşa bulunabileceği** olasılığı belirlemiştir. Konu başarılı bir şekilde ele alınmıştır. Sadece bu konuda müzakereleri yürütmek amacıyla AB Komisyonundan üst seviyede heyetlerin Cenevre’ye gelmesi dahi konuya atfedilen önemi göstermektedir.

Transit Serbestisi’ne ilişkin Türkiye’nin karşı karşıya olduğu diğer bir husus ise “**sabit altyapı**” (**boru hatları**) ile sevkedilen malların AB tarafında transit tanımına dâhil edilmek istenmesidir. Bu yaklaşıma karşı çıkmaktadır. Bu konuda Suudi Arabistan, Mısır, Hindistan, Pakistan, Malezya gibi ülkelere destek sağlanmıştır. **Türkiye’nin tezleri güçlü destek bulmaktadır.** Bu konuda AB Komisyonu ile sert müzakereler devam etmektedir.

II. TARIM KONULARI:

Türkiye’nin de içinde bulunduğu G33 Ülkelerinin önerdiği gıda güvenliği konusunda görüşmeler devam etmektedir. Bu konudaki gelişmeler 4 başlıkta ele alınmaktadır.

a. G33’ün Gıda Güvenliği önerisi:

Kısaca, ülkelerin gıda güvenliği amacıyla üreticilerine sağlayacakları olanakların ve mali imkanların “iç destekler” kapsamında ele alınmayarak; tarım üreticilerine daha fazla yardım yapmalarını sağlayan bir düzenlemedir. Hindistan’ın ileri sürdüğü ve ülke bakımında yaşamsal olan gıda maddelerine yapılacak iç desteğin genişletilmesi amaçlanmıştır. Müzakerelerde ürünlerin adet olarak sınırlanması veya süreyle uygulamanın kısıtlanması konularında uzun müzakereler yürütülmüştü.

Bu konuda ciddi bir tıkanma yaşanmaktadır. Bu alandaki tıkanmanın diğer müzakere alanlarına da sirayet ederek genel bir tıkanmaya dönüşme ihtimali bulunmaktadır.

Türkiye, G33 üyesi olarak bu konuyu genel anlamda desteklemektedir. Bununla birlikte Türkiye bakımından “yağlı tohum” gibi ürünler önemli olmakla beraber gıda güvenliği önerisi çerçevesinde ele alınmayacağı düşünülmektedir.

b. Dış satım destekleri:

Özellikle gelişmiş ülkelerin tarım ihracatının kolaylaştırılması için verdikleri desteklerin azaltılması önerilmiştir. Yapılan uzun müzakereler sonucunda siyasi bir bildirge yayınlaması konusunda niyet ifadesi ile yetinilmesi düşünülmektedir. **Türkiye genel olarak desteklemektedir.**

c. Tarife kota yönetimine ilişkin G20 önerisi

Tarife kotası yönetimine ilişkin sıkı disiplinler getiren yönetim; bilgi paylaşımı, kotaların kullanımının izlenmesi gibi esneklikler tanımayı öngörmekteydi. Bu konuda genel bir uyum görülmekte ve Bali’de karara bağlanabilecek bir alan olarak görülmektedir.

Bu konu Türkiye’yi doğrudan ilgilendirmemekte ancak genel eğilimi desteklemektedir.

d. Pamuk

Pamuk üreticisi 4 Afrika ülkesinin (Benin, Burkina Faso, Çad ve Mali) önerisiyle, gelişmiş ülkelerin pamuk üretiminde “sübvansiyon”larının süratle kaldırılması öngörülmektedir. Kısacası gelişmiş ülkelerin sübvansiyonlarının kaldırılarak pamuk piyasasının bozulmasının engellenmesi Afrika ülkelerinde üretimin teşvik edilmesi hedeflenmiştir.

Uzun süre görüşülmüş olmakla birlikte, öneri önemli ölçüde **yumuşatılarak** üzerinde **genel bir mutabakatın** sağlanabileceği bir alan olarak ortaya çıkmıştır.

Türkiye genel eğilimi desteklemektedir.

III. EN AZ GELİŞMİŞ ÜLKELER:

Doha Deklarasyonunda DTÖ Anlaşmalarında yer alan “özel ve lehte “muamele uygulama yükümlerinin gözden geçirilmesi ve etkin bir hale getirilmesinin Doha Kalkınma Gündemi’nin önemli bir unsuru olarak ifade etmiştir.

Bu alanda yapılması istenilen iyileştirmeler “Gelişmiş Ülke”lerin direnciyle karşılaşmıştır. Bununla birlikte bu özel ve lehte muamele yükümlerinin işleyişini takip etmek üzere bir “İzleme Mekanizması” kurulması ve böylece uygulamaların denetlenmesine ilişkin yeni bir mekanizma oluşturulması belirli bir olgunluğa gelmiş olmakla birlikte **henüz taraflar arasında mutabakat sağlanamamıştır.**

Türkiye “En Az Gelişmiş Ülkeler” in uygulamaya yönelik sağlayacağı avantajları desteklemektedir.

IV: YEMEN’İN DTÖ ÜYELİĞİ:

Uzun süredir sürdürülmekte olan müzakereler sonuçlanmış ve Bali Bakanlar Konferansı sırasında Yemen’ in DTÖ üyeliği ilan edilecektir.

Türkiye Yemen’in üyeliğini olumlu karşılamaktadır.

Sonuç

Ekonomik krizin tüm sonuçları ile henüz ortadan kalkmadığı bir dönemde DTÖ' nün en yüksek karar organı olan Bakanlar Konferansında sınırlı beklentilerin dahi karşılanamayacak olmasının, çok taraflı ticaret sisteminin işlevi hakkında şüphe duyulması sonucunu doğurması beklenebilir. DTÖ sisteminin çok taraflı olarak etkin olamamasının, bazı bölgesel girişimlerin ivme kazanmasına neden olduğu ve bundan sonraki dönemde de olabileceği düşünülmektedir. ABD'nin, gelişmiş ekonomileri TTIP ve TPP girişimi ile bir araya getirerek yeni nesil ortaklıklar kurma çabasının belki de DTÖ' nün azalan işlevi ile doğrudan ilgili olduğu ileri sürülebilir.